

ÕPILASTE JA ÕPETAJATE SUHTED – SOOLINE ASPEKT

Elo-Maria Roots

Annotatsioon

Artikli eesmärgiks oli välja selgitada kaks peamist küsimuseasetust: kuivõrd tajuvad õpilased õpetajate suhtumise ja käitumise erinevust lähtuvalt õpilaste soost, ning teiseks – kuivõrd ja millistel põhjustel peavad õpilased oluliseks õpetaja sugu. Õpetaja soo eelistuste osas ei ilmnenu olulist erinevust vanuseastmete ja küsitletud poiste-tüdrukute vahel, kuigi teatud omadusi seostati veidi rohkem naisõpetajatega ja teatud omadusi meesõpetajatega. Suur erinevus ilmnis aga selles, kuivõrd vastajad tajusid õpetajate erinevat käitumist sõltuvalt sellest, kas suheldakse poiste või tüdrukutega. Õpetaja soo temaatikat võrdlen mitmete eesti ja rahvusvaheliste uuringutega, mille tulemused näitavad, et õpilaste jaoks on oluline õpetaja kompetentsus ja sõbralikkus, mitte sugu ning teaduslikud uuringud ei toeta argumenti, et meesõpetajad lahendaksid poiste probleemid, olles neile rollimudeliks.

Märksõnad: õpetajate ja õpilaste suhted, õpetaja sugu, õpilaste sugu, poisid ja tüdrukud, erinevad ootused, sooline ebavõrdsus, naisõpetajad, meesõpetajad, hea õpetaja omadused

Sissejuhatus

Püüd kaasajastada arusaamu õppimisest on kaasa toonud uued arusaamad õpetaja rollist. Enam ei piisa pelgalt teadmiste jagamisest. Õppijakesksus õpetamisel tähendab suuremat tähelepanu iga õppija individuaalsetele eripäradele ja teiseenevaid õpetamise viise. Üks osa nii õpetajate kui õpilaste identiteedist on nende sugu. Eesti üldhariduskoolis on naisõpetajate osakaal 87 %. See on üks Euroopa kõrgemaid.

Lääneriikides on õpetajate soolisust uuritud aastakümneid (e.g. Hutchings, M., Carrington, B., Francis, B., Skelton, C., Read, B. and Hall, I. 2008, Faulstich-Wieland, H. 2013, Lahelma, E. 2000, Pepperell, S. & Smedley, S. 1998). Püütud on leida vastust küsimusele, kas ja millised on seosed õpetaja soo ja õpilaste akadeemilise edukuse vahel ning kas meesõpetajad parandavad poiste saavutusi ja olukorda koolis.

Müüdid ja uskumused kooli feminiseerumisest ja poiste probleemidest on endiselt laialt levinud nii Eestis kui teistes riikides, kus tihti tüdrukuid ja poisse käsitletakse kahe täiesti erineva grupina, kes vajavad erinevat koolitüüpi ning poiste probleemide peamise põhjusena tuuakse välja meesõpetajate vähesus ja poiste halb kohtlemine koolis. Teadusuuringud on need stereotüübid ümber lükanud. Näiteks Suurbritannia haridusministeeriumi õpetajatele suunatud materjal "Gender and Education – Mythbusters" (DCSF 2009) on kokkuvõtlikult välja toodud kõige levinumad müüdid ning need teaduslike tõenditega ümber lükatud. Muuhulgas ei ole leidnud kinnitust oletused, et poiste madalama kooliedu põhjuseks on poiste jaoks ebahuvitav õppekava või et tüdrukutel ja poistel on erinev õppimisstiil: individuaalsed erinevused on tunduvalt suuremad kui soolised erinevused ning püüd õpetada poisse tüdrukutest erinevalt ei ole põhjendatud. Ka ei ole leidnud kinnitust arvamusi, et poisid eelistavad või vajavad meessoost õpetajaid.

Käesolevas artiklis vaatleme õpilaste endi seisukohti ja kogemusi seoses õpetajatega, võrdleme neid teiste samalaadsete uuringutega ja otsime vastust küsimustele: kas õpetaja sugu on oluline faktor õpilaste saavutustaseme mõjutamisel ja kas õpetaja toimib laste jaoks rollimudelina?

Analüüsitavad andmed pärinevad ankeetidest, mis kümne Eesti üldhariduskooli õpilaste seas viidi läbi 2014. aastal ja mille üldine eesmärk oli uurida, kuidas on olla koolis poiss või tüdruk. Küsimustikule vastas 649 õpilast 7., 9., 10. ja 12. klassist. Neist 312 olid poisid ja 337 tüdrukud.

Palusime õpilastel vastata küsimustele: kas õpetajad teevad poistel ja tüdrukutel vahet ning milles vahetegemine seisneb? Kas õpilane ise eelistab nais- või meesõpetajat ja mis põhjustel? Kui sugu pole oluline, siis millised omadused peaksid olema heal õpetajal?

Artikli esimeses osas käsitleme õpilaste kogemusi ja arvamusi seoses sellega, kas õpetajad teevad vahet poiste ja tüdrukute vahel. Teises osas vaatleme, millistel põhjustel eelistavad õpilased nais- või meesõpetajat, ja kui sugu pole oluline, mida siis õpetaja juures tähtsaks peetakse. Lõpuks viime oma tulemused laiemasse konteksti ja võrdleme neid teiste uuringutega.

1. Kas õpetajad teevad poistel ja tüdrukutel vahet?

Uuringutega on leitud hulgaliselt tõendeid, et poistele ja tüdrukutele on suunatud erinevad ootused ning õpetaja jaoks kehtivad kummagi puhul erinevad mängureeglid (Kuurme 2011:258-9). Õpetaja ise ei pruugi seda tajuda ega tunnustada. Üldine tendents näitab, et tüdrukutesse suhtutakse ükskõiksemalt, neid kogetakse anonüümsematena, neile esitatakse vähem õppimisega seotud väljakutseid ja antakse vähem tagasisidet ning neil on vähem mõjujõudu õpetamisprotsessi mõjutamiseks. Kummagi käitumist tõlgendatakse erineval viisil, sealjuures on tüdrukutele suunatud sanktsioonid vahel tugevamad. Õpetajate arvates põhjustavad poisid koolis rohkem probleeme, ent neid peetakse samas huvitavamateks ja intelligentsemateks. Õpetajad peavad lugu tüdrukutest kui õpilastest, ent on rohkem huvitatud poistest kui inimestest ja tunnevad nende isiksuseomadusi tüdrukute omadest paremini. Poisid saavad klassis tüdrukutest rohkem tähelepanu, nii kiitust kui laistust. Tüdrukud vastavad rohkem ülesannetega seotud küsimustele, poisid osalevad vabas vestluses. Tundides saavad poisid nõudlikumaid ja huvitavamaid ülesandeid. Tüdrukud kutsutakse näitelavale siis, kui aine poisse ei huvita. Poisid saavad positiivset tagasisidet heade soorituste eest, aga tüdrukud hea käitumise eest. Niimoodi õpetab õpetaja eneselegi teadmata tüdrukuid harjuma oma positsiooniga ühiskonnas. (Vuorikoski 2005, Gordon&Lahelma 1991, Lahelma 1999, viidanud Kuurme 2011.)

Kuidas tajuvad õpilased ise õpetajate suhtumist ning käitumist poiste ja tüdrukutega? Küsisime, kas õpetajad teevad poistel ja tüdrukutel vahet ja milles see vahetegemine seisneb.

Järgnevas tabelis on toodud poiste (P) ja tüdrukute (T) arv, kes vastasid küsimusele eitavalt või jaatavalt. Kolmandas lahtris on kummagi vastuse andnute koguarv ning kahes viimases lahtris protsent kõigi vastanud poiste ja tüdrukute koguarvust.

Tabel 1. Kas õpetajad teevad poistel ja tüdrukutel vahet

	P	T	Kokku	P	T
Ei	103	127	230	35%	37%
Jah	193	197	390	65%	63%
Kokku	296	324	620	100%	100%

Ligi kaks kolmandikku õpilastest (veidi enam poiste hulgas) leidis, et õpetajad teevad poistel ja tüdrukutel vahet. Palusime nendel, kes vastasid küsimusele jaatavalt, ka põhjendada, milles vahetegemine seisnes. Vastajaid oli kokku 359, tüdrukuid 183 ja poisse 176.

Alljärgnevas tabelis on toodud kaks suuremat kategooriat, mis vastustest ilmnesisid. Need sisaldavad vastuseid seoses ootuste ja kohtlemisega. Nii näiteks kirjutasiid õpilased, et tüdrukutele on kõrgemad ootused ja poistele antakse asju kergemini andeks või hoopis, et poistega ollakse karmim ja tüdrukutega leebem. Number näitab vastajate arvu.

Tabel 2. Õpetajate erinevad ootused ja käitumine poiste ja tüdrukute suhtes

Vastaja sugu ja klass	Tüdrukutelt oodatakse rohkem, poistele ootused madalamad, ollakse leebemad	Poistega ollakse karmimad ja ebaõiglasemad, tüdrukutega leebemad
T, 7 kl	19	10
P, 7 kl	1	21
T, 9 kl	25	7
P, 9 kl	2	21
T, 10 kl	16	7
P, 10 kl	2	22
T, 12 kl	9	5
P, 12 kl	3	14
Kokku	T 69, P 8 = 77	T 29, P 78 = 107

Vastuste põhjal võib öelda, et poisid ja tüdrukud tajuvad mõlemad, et neid koheldakse õpetajate poolt erinevalt: tüdrukud väidavad, et poistele on rohkem lubatud, nende korrarikkumistele ei pöörata nii palju tähelepanu, neilt ei oodata nii palju, aga tüdrukutele on ootused suuremad ning nende reeglite rikkumistele reageeritakse karmimalt. Samas poisid tajuvad, et neid peetakse halvemateks ja rumalamateks, neid ei usaldata, tüdrukutega ollakse leebemad ja poistega karmimad.

7. klassi tüdrukutest 27 (kokku 60) vastas, et õpetajad ei võta poiste korrarikkumisi nii tõsiselt ega ootagi

poistelt häid hindeid, samas tüdrukud peavad olema tublid ja alati hästi õppima.

Poistel on arusaadav, kui nad asju maha jätavad, aga kui tüdrukud jätavad, siis on lohakad jne.

Poisid ongi sellised, kes ei viitsi õppida, aga tüdrukud peavad kukupaid olema.

Selles, et kui tüdruk teeb midagi valesti, saab ta õiendada. Aga siis kui poiss teeb midagi valesti, siis õpetaja ainult naerab.

Tüdruid kiidetakse ja tüdrukutesse on usku rohkem.

Mõni õpetaja kiidab ainult tüdruid ja mõni ütleb poistele, et tüdrukutel on juba tehtud, miks te ei või olla targad nagu tüdrukud.

Suhtumine on kahetine: poistelt ei oodata nii palju, aga tüdrukud peavad alati olema tublid ja viielised või siis heidetakse poistele rohkem ette nende lohakust, tüdruid aga kiidetakse rohkem. Seda viimast väitsid pigem poisid.

7. klassi poisid vastasid valdavalt (46-st 21 vastajat), et tüdrukutega ollakse leebemad, neile antakse kergemaid ülesandeid (eriti kehalises) ja neid aidatakse rohkem, samas kui poisid saavad pisiasjade eest märkusi ja neid peetakse tüdrukutest rumalamateks.

Tüdrukutel on tegelt lihtsam, õpetajad hindavad neid leebemalt. Kui nad millegagi hakkama saavad, siis neil ei juhtu midagi, aga poistega...

Tüdrukutega ollakse hellad ja lahked, poiste peale karjutakse, pannakse tühiseid märkusi, halvemaid hindeid pannakse.

Tüdrute peale ei karjuta ja neid lastakse vetsu.

Selles, et tüdrukud on targemad kui poisid.

9. klassi tüdrukute seas oli vähem neid, kes mainisid ainult stereotüüpidest lähtuvat vahetegemist (poisid on lohakamad jmt). Pooled vastanud tüdrukutest kirjeldasid vahetegemist endiselt nii, et tüdrukutelt eeldatakse paremat käitumist ja õppeedukust, aga tüdruid ka usaldatakse rohkem ja antakse mõnikord eksimusi kergemini andeks, just käitumises, kuna neid peetakse üldiselt korralikeks. Poisse aga peetakse rumalamateks, ootused nendele on madalamad, nende korrarikkumisi võetakse loomulikumana, samas kutsutakse poisse mõnikord karmimalt korrale.

Tüdruid koheldakse üldjuhul paremini kui poisse.

Hoiavad poisse rohkem. Suhtuvad paremini poistesse.

Poistel on vahel okei kodused tööd tegemata jätta ja halbu hindeid saada, tüdrukutel aga mitte. Samas, kui poiss teeb tunnis midagi valesti, saab ta rohkem õiendada kui tüdruk.

Eeldavad tüdrukutelt suuremaid pingutusi ja lõvi korralikkust.

Õpetajad suhtuvad poistesse ükskõiksemalt, poisid ei saa rielda kui neil on halvad hinded.

Paljud õpetajad arvavad, et poisid on halvemad kui tüdrukud.

9. klassi poistest pea pooled kirjutasid, et poisse koheldakse karmimalt, neile antakse raskemaid ülesandeid ja neid peetakse halvemateks. Tüdruid koheldakse leebemalt kui õrnemat sugu, neile pannakse kergemini

häid hindeid ja arvatakse, et tüdrukud ei saa kunagi midagi halba teha.

Tüdrukuid austatakse rohkem.

Tüdrukud väidetakse paremaks olevat.

Õpetajad toetavad rohkem tüdrukuid, sest nad on ju ikkagi õrnem sugu ja õpetajad on ise ka naised.

Õpetavad rohkem tüdrukuid ja kui poisid küsivad midagi siis õpetaja vaikib

Nad peavad poisse loodriteks ja tüdrukuid tublideks.

Tüdrukud on paremad kui poisid. Tüdrukud ju ei tee kunagi halba.

10. klassi tüdrukute seas oli mõnevõrra rohkem neid, kes arvasid, et tüdrukutelt oodatakse rohkem ja poistele antakse andeks kui nad midagi tegemata jätavad või halva hinde saavad. Aga oli ka vastajaid, kelle arvates ollakse poistega rangemad ja nende üleastumistele reageeritakse karmimalt. Selles vanuseastmes oli ka neid vastajaid, kes tõid välja õpetaja soo. Väideti, et meesõpetajad on poistega karmimad ja tüdrukutega leebemad, samas ka, et naisõpetajad on tüdrukutega karmimad ja suhtlevad meelsamini poistega. Kindlasti oleneb see konkreetsetest õpetajatest, keda kirjeldades silmas peeti.

Tüdrukutele tehakse asjad kergemaks ja saavad rohkem kiitust.

See, et kui poistel tegemata, ei tehta sellest välja, kui tüdrukutel, siis tuleb märkus või 1.

Vahel tehakse, arvatakse, et poisid ei pea nii palju tegema kui tüdrukud – sellel lihtsal põhjusel, et nad on poisid.

Arvatakse, et poisid niikuinii ei õpi ja lastakse neil olla kergemini.

Meesõpetajad ei keela tüdrukuid nii palju kui poisse.

Kui on meesõpetaja, siis poistele ei tee midagi, ainult tüdrukuid kogu aeg keelab. Kui on naisõpetaja, siis tüdrukutele ja poistele on mõlemat moodi palju tähelepanu.

Mõni õpetaja ei pane tähelegi, et poiss karjub, sodib jne aga kui tüdruk suu lahti teeb on jama majas. Poisid saavad kergemini hindeid mõnikord. Kuna poistelt ei oodata suurt tulevikku ja hiilgust (enamasti).

10. klassi poiste seas oli väga valdav seisukoht, et poistega ollakse karmim kõiges, tüdrukutega leebem. Tüdrukute reegliterikkumistest vaadatakse mööda või kutsutakse neid korrale vaiksema häälega, tüdrukuid aidatakse rohkem, neid peetakse targemateks, paremateks ja õrnemateks. Poisid jäävad aga kergemini kõiges süüdi. Paar vastajat tõid välja ka õpetaja soo, leides, et meesõpetajad suhtuvad poistesse paremini ja naisõpetajad tüdrukutesse.

Toon lihtsa näite: WC-sse laskmine. Tüdrukud võivad, aga poisid mitte. Tüdrukud võivad tunnis rääkida rohkem kui poisid.

Tüdrukuid "säätetakse" "raskemast" tööst, neil on rohkem eeliseid, neil on alati õigus (vaidluse korral).

Kui poistel on kodune töö tegemata, siis ollakse juba harjunud sellega.

Karistuste jagamisel või märkuste kirjutamisel, või tüdruk pääseb puhtalt ja poiss on süüdi.

Tüdrukutele antakse rohkem asju andeks.

Meesõps suhtub poistesse paremini, naisõpetaja suhtub tüdrukusse paremini ja poistesse halvemini.

12. klassi tüdrukute seas jagunesid arvamused, kumba sugupoolt leebemalt koheldakse, üsna võrdselt. Kuigi nagu ka teistes vanuseastmetes, oli ka siin veidi enam neid, kelle arvates oodatakse tüdrukutelt rohkem ja poistega ollakse leebem, kui nad midagi tegemata jätavad. Ka siin mainiti korduvalt õpetaja sugu ja arvati, et naisõpetajad andestavad poistele rohkem ja eelistavad poisse.

Tüdrukutega ollakse leebem.

Tüdrukutelt oodatakse rohkemat.

Õpetajad kipuvad tüdrukuid alahindama (eriti reaalinetes) ja ei hinda võrdselt.

Tüdrukuid hinnatakse kergemalt ja neilt oodatakse rohkem.

Poisse küsitakse silmaringi küsimustes rohkem, samas loovteemadel (kirjandus) tüdrukuid rohkem.

Poistele andestatakse asju palju kergekäelisemalt, vaadatakse mööda kui poistel on kodune töö tegemata, eriti veel naisõpetajad.

12. klassi poistest valdav enamus arvas, et poistega ollakse karmimad ja neilt oodatakse vähem, tüdrukutele pannakse kergemini häid hindeid, neid austatakse ja nendega ollakse leebemad.

Tüdrukutega pahandatakse vähem kui nad tunni ajal telefonis istuvad või kui jutustavad.

Tüdrukud võivad tunnis teha, mida tahavad, samal ajal, kui poistega õiendatakse.

Tüdrukutele pööratakse rohkem tähelepanu, kuulatakse rohkem.

Austus tüdrukute vastu ja meid, poisse, ei austa ja õelus.

Hindamine tundub soosivat tüdrukuid.

Õpetajatepoolse suhtumise erisusi kirjeldati traditsiooniliste soostereotüüpidega. Domineeris suhtumine, et poisid võivad reegleid rikkuda rohkem kui tüdrukud ning seda nähakse täiskasvanute poolt tihti kui loomulikku ja paratamatut erinevust poiste ja tüdrukute vahel. Üldiselt kirjeldatakse poisse ulakamate, lärmakamate, lohakamate, aga ka rumalamatena, tüdrukuid targemate, vaiksemate ja korralikumatena.

38 vastajat iseloomustas õpetajatepoolset vahetegemist eelarvamuste ja stereotüüpsete hoiakutena, kus positiivseid omadusi mainiti ainult ühe sugupoolega seoses. Valdavalt iseloomustati poisse halvemate ja rumalamatena, tüdrukuid paremate, tublimate ja targematena. Tüdrukuid mainiti positiivselt 35 korda: 20 tüdruku ja 15 poisi poolt, samas seda, et poisse mingis osas paremaks peetakse, mainis ainult 3 tüdruku.

Näiteid: poisid on ulakamad ja tüdrukud targemad; et tüdrukud on toredad ja poisid rumalad; selles, et tüdrukud on targemad kui poisid; paljud õpetajad arvavad, et poisid on halvemad kui tüdrukud; tüdrukud väidetakse paremaks olevat; tüdrukud on paremad kui poisid, tüdrukud ju ei tee kunagi halba; et tüdrukud on kussupaid ja poisid on kaabakad; et tüdrukud on targemad ja poisid on lollid

Oli ka neid, kes vastasid üldsõnaliselt, et õpetajate vahetegemine seisneb näiteks hinnetes, suhtumises või lihtsalt "vahe tegemises". Sellistes vastustes ei ole selge, mida vastaja täpsemalt mõtleb.

On näha, et nii poisid kui tüdrukud tajuvad, et vastassugupoolel on koolis mõnel juhul kergem. Poisid tajuvad, et tüdrukutega ollakse leebem ja toetavam, neid aidatakse, neile antakse lihtsamaid ülesandeid ja neid peetakse paremateks igas mõttes, poisse peetakse aga rumalateks, lohakateks ja halbadeks. Samas tajuvad tüdrukud, et häid hindeid ei panda neile kergemini, vaid neile avaldatakse palju tugevamat survet olla korralik ja saada häid hindeid. Nad saavad rohkem tagasisidet õppeedukuse kohta ja neid tuuakse eeskujuks. Tüdrukutele tundub, et neilt oodatakse õppetöös ja käitumises enam kui poistelt. Poistele tundub, et nendega ollakse karmimad, sest neid peetakse tüdrukutest halvemateks.

Kõige enam esile tõusnud teemad võib esile tuua järgmiste punktidenä:

- tüdrukutele on suuremad ootused õppetöö tulemuslikkuse suhtes
- tüdrukuid peetakse paremateks, targemateks ja korralikumateks
- tüdrukuid usaldatakse rohkem
- tüdrukuid aidatakse rohkem
- poistelt ei oodata nii palju
- poisse peetakse halvemateks, rumalamateks, laisemateks ja allumatuteks
- poistega ollakse õppetöös leebem, aga oma käitumise eest saavad nad kergemini pahandada ja karistada
- tüdrukutega ollakse käitumise koha pealt leebem, aga õppetöös oodatakse neilt suuremat panustamist

Täiskasvanute sisenduste ja ootuste kaudu on noortel kujunenud väga selge ettekujutus sellest, milline on poiss ja tüdruk koolis ning õpetajate vahettegeva käitumise kirjeldustest paistab ka, millisel moel suunatakse noorte ettekujutust soolistest erinevustest. On näha, et õpetajate suhtumine lähtub sageli traditsioonilistest soostereotüüpidest: tüdrukuid peetakse kooli jaoks sobivamateks õpilasteks, poisse probleemseks grupiks, keda tuleb rohkem ohjeldada, aga kellelt ka vähem oodatakse, kuna arvatakse, et poisid ongi paratamatult laisemad ja halvemad.

On näha terav lõhe kahe sugupoole vahel, mida stereotüüpsed hoiakud ja ootused süvendavad. Kui õpilased tajuvad nende suhtes väljendatud ootusi ja eelarvamusi nii suurel määral, on üsna kindel, et need mõjutavad nende minapilti ning suunavad ka käitumist ja ellusuhtumist. Kui poisid kogevad läbi kogu kooliaja, et neid peetakse laisemateks, halvemateks, rumalamateks ja ebausaldusväärseteks, kujundab see suure tõenäosusega nende ettekujutust endast ja ka meessoost tervikuna. Ühelt poolt võib arvata, et madalamad ootused kahjustavad poiste eneseusku ja orienteerivad neid madalamale saavutustasemele. Teisalt on oluline ka see, mida nõutakse. Nõudmised on seotud suurel määral kooli seatud reeglite täitmisega. Kõrgemad ootused tüdrukute suhtes tähendavad enamasti seda, et neil kujuneb välja tugevam orienteeritus reeglite täitmiseks. Haridusinstituutides aitab see neil olla edukam, kuigi paneb neile ka tugevama surve vastata normidele ja olla välisele hindajatele meelepärane.

2. Õpilaste hoiakud seoses õpetaja sooga

Palusime vastajatel valida ühe kolmest vastusevariandist ja oma valikut põhjendada:

1. Eelistan naisõpetajaid, sest...
2. Eelistan meesõpetajaid, sest...
3. Pole vahet, kas õpetaja on mees või naine, peaasi, et....

Alljärgnevas tabelis on toodud nende vastajate arv, kes eelistasid naisõpetajat, kes meesõpetajat ja kelle jaoks õpetaja sugu polnud oluline.

Tabel 4. Õpetajate eelistamine soo järgi

Vastajate sugu	Eelistan naisõpetajat	Eelistan meesõpetajat	Sugu pole oluline
T	93	28	94
P	76	22	54
Kokku	169	50	148

Tabelist on näha, et naisõpetajaid eelistatakse tunduvalt rohkem kui meesõpetajaid, kuigi sageli toodi põhjenduseks, et meesõpetajatega on liiga vähe kogemusi või ollakse naisõpetajatega rohkem harjunud. Valdav enamus tüdrukutest märkis, et eelistavad naisõpetajat või et sugu pole oluline, huvitaval kombel märkisid poisid üle kolme korra rohkem, et eelistavad naisõpetajat meesõpetajale.

2.1. Naisõpetaja eelistamise põhjused

Naisõpetaja eelistamist põhjendas 93 tüdrukut ja 76 poissi, kokku 169 vastajat, s.o 26 % küsitletutest.

Vanuseastmete vahel olulisi erinevusi ei ilmnunud. Naisõpetajaid eelistatakse üsna sarnastel põhjustel kõikides klassides ja ka poiste-tüdrukute seas. Ainus sooline erinevus oli selles, et 14 tüdruku väitel on just tüdrukutel naisõpetajatega kergem suhelda, kuna nad arvavad, et naised mõistavad tüdrukuid paremini. Poiste seas oli neid, kes eelistavad naisõpetajaid välimuse pärast – kui on ilusad, siis on hea vaadata.

Peaaegu kõikides klassides leidis mõni vastaja (kokku 11), kes põhjendas, et neil pole üldse või on väga vähe kogemusi meesõpetajatega ja nad ei oska võrrelda või on naisõpetajatega kergem, kuna nendega ollakse harjunud.

Omadustena toodi kõige enam välja leebust, mõistvust, sõbralikkust, lahkust, rahulikkust, hoolivust, vastutulelikkust. Öeldi, et naisõpetajatega on lihtsam suhelda, nad mõistavad paremini ja andestavad kergemini. Mainiti ka, et nad on jutukamad, räägivad rohkem ja on seltskondlikumad. Mõned kirjutasid, et nad pole nii kurjad kui meesõpetajad, nendega saab rääkida asjust, millest meesõpetajatega ei saa, nad kohtlevad õpilasi võrdset ega karju. Üks poiss väitis ka, et naisõpetajad mõistavad poisse paremini ja üks poiss arvas, et naiste loomuses on olla hoolitsev.

Õpetaja töö kohta märgiti, et naisõpetajad oskavad paremini teemat lahti seletada, õpetavad paremini, oskavad eri teemadel rohkem rääkida, teavad rohkem ja on targemad.

Distipliini märgiti küllaltki vähe ja ilmselt konkreetseid õpetajaid silmas pidades vastati nii seda, et naisõpetajad oskavad paremini korda hoida ja on nõudlikumad kui ka seda, et nad pole nii karmid ja nendega saab kergemini läbi.

2.2. Meesõpetaja eelistamise põhjused

Meesõpetaja eelistamist põhjendas 28 tüdrukut ja 22 poissi, kokku 50 vastajat, s.o 7,7 % küsitletutest.

Vastajaid oli vähem ja ka omadusi vähem, mis suuresti tuleneb kindlasti sellest, et naisõpetajatega on tunduvalt rohkem kogemusi. Ka meesõpetajate puhul ei olnud olulist erinevust vanuse ja soo osas, välja arvatud üksikute poiste seisukoht, et mehed mõistavad poisse paremini.

Mitmed omadused olid samad, mida toodi välja ka naisõpetajate juures: on sõbralikumad, mõistvad, lahked, õiglased, õpetavad paremini, oskavad tunned huvitavamaks teha ja on targemad.

Lisaks vastasid mitmed, et meesõpetajatega saab rohkem nalja ning nad on emotsionaalselt stabiilsemad: ei tujutse, ei vala paha tuju õpilaste peale. Ühe vastaja väitel eelistavad meesõpetajad poisse, teise arvates hoopis tüdrukuid.

2.3. Võrdlus meesõpetaja ja naisõpetaja eelistamise vahel

Paljud välja toodud omadused on kummastki soost õpetajate puhul sarnased, vastuseid mõjutab kindlasti paljuski see, et enamik õpetajaid on naissoost ning lähtutakse oma isiklikest kogemustest õpetajatega. Teisalt on näha ka, kuidas õpetajaid kirjeldades kasutatakse omadussõnu, mis seonduvad traditsioonilise maskuliinsuse ja feminiinsusega. Vastajate keelekasutuses peegelduvad ühiskonnas valitsevad normid ja hoiakud.

Naisõpetajatele omistatakse rohkem "pehmeid" omadusi nagu hoolitsemine, hoolimine, mõistus, sõbralikkus, leebus, lahkus, andestamine. Samuti mainiti rohkem sotsiaalseid oskusi ja omadusi nagu jutukus, seltsivus, võime paremini teemat seletada ja erinevatel teemadel rääkida.

Meesõpetajatele omistati rohkem maskuliinseks peetavaid omadusi, mis on seotud võimu ja struktuuriga: organiseeritus, stabiilsus, konkreetsus, asjalikkus, otsekoheus, oskus kord majja lüüa.

Olenevalt isiklikest kogemustest öeldi nii mees- kui naisõpetajate kohta, et nad on rangemad või siis vähem ranged. Olulist soolist erinevust ei ilmnunud, aga kohati paistis vastustest teatav erinevus sõnakasutuses, mis seostub traditsioonilise maskuliinsuse ja feminiinsuse kuvanditega. Näiteks iseloomustatakse naisõpetajate oskust korda hoida meesõpetajatest erinevalt. Naisõpetajate puhul on see kas oskus või omadus: *nad oskavad korda luua* või *nad on ranged*. Meesõpetajate puhul kasutatakse veidi rohkem võimu kehtestamisega seotud sõnastust, kus õpetaja on aktiivne tegutseja ja kehtestaja: *nad löövad korra majja, ohjavad klassi, haldavad klassi ja panevad ennast kuulama*.

2.4. Milline peaks olema õpetaja?

Neid, kes vastasid, et pole vahet, kas õpetaja on mees või naine ning tõid välja tingimusi ja omadusi, mis ühel heal õpetajal olema peaksid, oli kokku 148 (22 % küsitletutest), sh 94 tüdrukut ja 54 poissi.

Ankeedis tuli lõpetada lause: "Pole vahet, kas õpetaja on mees või naine, peaasi, et..." Arvatavasti ka formaadist tulenevalt vastati tihti väga lihtsalt ja lühidalt stiilis "õpetab", "oskaks õpetada" jmt.

Sooline erinevus tuleb selles teemas rohkem välja just keelekasutuses. Tüdrukud kasutavad rohkem omadussõnu, poiste vastused on lühemad ja lakoonilisemad.

Kõige sagedasemad vastused olid "peaasi, et hästi õpetaks", "oskaks õpetada" ja "teeks teema arusaadavaks", kokku andis selliseid vastuseid 55 tüdrukut ja 26 poissi. Tüdrukud täpsustasid alati, et õpetaja peaks suutma hästi õpetada.

Suurem osa vastustest olid lihtsad ja automaatsed "peaasi, et õpetaks". Vastatakse seda, mida tajutakse, et neilt oodatakse. "Õpetaja peab hästi õpetama" ja teema selgeks tegema. Selle üle pikemalt järele ei mõelda, vaid lihtsalt korratakse seda kui õiget vastust.

Kui lihtvastused kõrvale jätta, siis on fookus suhtel õpetajaga – tahetakse, et läbisaamine oleks hea, et õpetajaga saaks suhelda, et ta oleks sõbralik, vastutulelik, mõistev, humoorikas, õiglane, austaks õpilasi ja kohtleks kõiki võrdselt. Ainealaselt soovitakse, et õpetaja oleks ise pühendunud, oma valdkonnas pädev, armastaks oma ainet ja tööd ning suudaks teha aine ka õpilastele põnevaks.

Vanuseastmete vahel suuri erinevusi pole, ainult teatavad mõisted lisanduvad vanuse kasvades. 9. klassis on lisaks heale õpetamisele oluliseks muutunud võrdne kohtlemine ja õiglus. Selles vanuseastmes hakatakse mõtlema ka õpetaja enda suhtele oma tööga ja mitmed vastasid, et õpetaja peaks ise oma ameti vastu huvi tundma ja tahtma õpetada. Gümnaasiumis rõhutati varasemast rohkem, et õpetaja oleks mõistev ja vastutulelik.

Huvitav märkida, et ainult üks vastaja mainis distsipliini: 12. klassi poiss arvas, et õpetaja peaks suutma korda hoida. Teistele see meelde ei tulnud. Mõeldi õpetaja oskusele teema selgeks teha, isiksuseomadustele, suhetele õpilastega ning hinnati suhtumist oma erialasse.

3. Võrdlus teiste uuringutega: mis on õpetaja juures tähtis?

Eeltooduga sarnastele tulemustele on jõudnud ka teised eesti uurijad. Sarv ja Ruus (2010) uurisid, mida õpilased eri kooliastmetes õpetaja juures hindavad. Peamiste omadustena tõid lapsed ka seal välja, et õpetaja oleks tark, sõbralik, abivalmis, kannatlik ja õiglane ning õpetaks arusaadavalt. Teises kooliastmes hinnati ka rangust ja nõudlikkust, gümnaasiumis seda, et õpetajale meeldiks aine, mida ta õpetab. Uurijad märgivad, et kuigi teatud aspektid vanuse kasvades lisanduvad, siis puhtnimilike omaduste suhtes püsivad ootused lasteaiast gümnaasiumini sarnased. (Sarv, E.-S., Ruus, V-R. 2010.)

Teatud üldnimelikud omadused korduvad pea alati ka siis, kui kirjeldatakse kindla aine õpetajaid.

Näiteks uuris T. Oder oma doktoritöös, mida ootavad õpilased healt võrkeeleõpetajalt, ja leidis, et lisaks aine valdamisele ja hästi õpetamisele tähtsustati iseloomujooni nagu kannatlikkus, sõbralikkus, lahkus, abivalmidus, piisav rangus, õiglus ja huumorimeel (Oder 2007: 116–124).

2011/2012 aastal läbi viidud uuringus, kus 972 õpilast avaldas arvamust teemal "Milline on hea õpetaja?" (Sepp, Kalamees-Ruubel, Läänemets 2015) märgiti hea õpetaja isiksuseomadustena nii nooremas kui vanemas astmes kõige sagedamini sõbralikkust, mõistvust, hoolivust, rahulikkust ja positiivsust. Õpetaja tööga seoses kirjutati, et hea õpetaja teeb õppimise huvitavaks, oskab arusaadavalt selgitada ja hästi õpetada. Väga oluliseks peeti õpetaja eetilist, peamiselt õiglust ja kõikide õpilaste võrdset kohtlemist (samast).

Omadused, mida õpilased õpetajate juures tähtsustavad, on kõikides uuringutes sarnased. Mitte üheski neist ei tooda välja õpetaja sugu kui omaette väärtust või puudust.

3.1. Kas naisõpetaja on probleem ja meesõpetaja lahendus?

Avalikus diskursuses domineerib mure poiste pärast, kuna statistiliselt on neil tüdrukutest madalam õppeedukus ja suurem osa kooli poolelijätjatest on poisid. Tihti järeldatakse sellest, et kool ei sobi poistele ja süüdi selles on naisõpetajad, kuna nad ei mõista poiste eripära ega oska nende vajadustele vastu tulla. Lahendusena pakutakse sageli meesõpetajate arvu suurendamist koolis, justkui oleks õpetaja sugu määrava tähtsusega, et poisid motiveerida ja koolis hoida.

Barbara Read Glasgow ülikoolist pidas 2014. aastal Eestis soolise võrdõiguslikkuse konverentsil loengu, kus märkis, et probleem on üleeuroopaline ja terav ka Suurbritannias (Juurak, 2015). Ka Briti meedias kajastub mure poiste pärast, kuna tüdrukud on kõiges peale matemaatika neist paremad. Samuti nähakse sealgi probleemi ühe lahendusena meeste kooli tulekut. Usutakse, et kui koolis õpetaksid mehed, tahaksid poisid õppida ja alluksid paremini ka kooli reeglitele (idem). Naised seega ei tee midagi valesti, probleem on lihtsalt selles, et nad ei ole mehed.

Paljudes lääneriikides tegeldakse aktiivselt sellega, et värvata koolidesse rohkem mehi. Peamise põhjendusena tuuakse vajadus pakkuda poistele meessoost rollimudeleid. Arvatakse, et poisid oleksid õppetöös edukamad ja käituksid paremini, kui neid õpetaksid meesõpetajad, kuna nad samastaksid end nendega. Arvukad uuringud neid argumente aga ei toeta (e.g. Pepperell & Smedley, 1998; Lahelma, 2000; Ashley, 2002; Burn, 2001; Hutchings, 2002a; Ashley & Lee, 2003; Carrington & Skelton, 2003; Carrington et al., 2005; Thornton & Bricheno, 2005, 2006, viidanud Hutchings jt 2008).

Lapsed ise tahavad enamasti lihtsalt head õpetajat ega pea sugu oluliseks (Hutchings jt 2008). Ei ole leitud, et õpetaja sugu mõjutaks õpilaste käitumist või saavutusi. Ka uuringud, kus lisaks soole on vaadeldud rassi ja rahvuse mõju, on leitud, et õpetaja sugu, rass ja rahvus ei ole kategooriad, mis mõjutaksid õpilaste tulemusi õppetöös (Ehrenberg jt 1995).

Glasgow Ülikoolis läbi viidud uuring 307 algklasside lapsega, kellest pooled käisid meesõpetaja ja pooled naisõpetaja klassis näitas, et õpetaja sugu ei olnud õpilaste endi jaoks kuigi oluline. Teataval määral ilmnisid erinevused poiste ja tüdrukute vastustes, kus poisid tähtsustasid õpetaja puhul rohkem õpetamismeetodeid ja ülesandeid, tüdrukud aga õpetaja isiksuseomadusi ja suhteid. Uurijate arvates mängib siin olulist rolli laste vanus: 7–8 aasta vanuses on ettekujutused soolistest erinevustest üsna teravad ja stereotüüpsed ning

oma kõnes kasutatakse tihti õpitud stereotüüpe, mida seostatakse meeste ja naistega. Samas ei ilmnenud nende uuringust, et lapsed oleksid nais- ja meesõpetajatele omistanud erinevaid omadusi ja käitumisviise. Kõige tähtsamaks peeti seda, et õpetaja oleks hea ja sõbralik, tark ja humoorikas. (Hutchings jt 2008.)

Elina Lahelma (2000) viis Soomes läbi uuringu, kus intervjueriti 90 teismelist õpetaja eelistatud omaduste teemal. Õpilaste seisukohti võrreldi õpetajate arvamusega samades küsimustes. Ka Soomes on arutelu meesõpetajate vähesuse üle pikka aega kestnud ning nagu mujalgi, levib ka seal üsna jõuliselt uskumus, et meesõpetajad tõstaksid poiste kooliedukust, motivatsiooni ja pakuksid neile rollieeskujut. Uurijad leidsid, et õpetajad ise tähtsustavad õpetajate sugu küllaltki palju ning toovad stereotüüpeid põhjendusi, nagu meesõpetajate tähtsus poistele või meeste tasakaalustav roll naiste kollektiivis. Õpilased ise aga õpetajate puhul sugu oluliselt esile ei toonud ega näinud probleemi ka meeste vähesuses koolis. Nad hindasid õpetajaid, kes oskavad õpetada, on sõbralikud, aga suudavad ka korda hoida. Nii tüdrukud kui poisid hindasid õpetajate juures sarnaseid omadusi, millest ühtegi ei omistatud üldistatult nais- või meesõpetajatele. Oluliseks peeti õiglust, huumorimeelt, mõistvust, oskust õpetada, abivalmidust, hoolivust ja oskust aine huvitavaks teha. Eelistati õpetajaid, kes ei karju, ei anna liiga palju kodutöid ega ole liiga ranged, aga kes siiski suudavad õpilased tööle panna. (Lahelma 2000).

Uuringust selgus, et õpetajate ja õpilaste arusaam hea õpetaja isikuomadustest ei erinenud suurel määral. Vahe aga ilmnis selles, et õpetajatel oli tunduvalt stereotüüpsem ettekujutus meeste ja naiste erinevustest õpetajana: nad eristasid omadusi sooliselt ning pidasid meesõpetajat kui rollimudelit tähtsaks, samas õpilaste jaoks oli peamine õpetaja kompetentsus. Uuriija jõudis järeldusele, et õpilased vajavad õpetajat, kes õpetab hästi, oskab korda hoida ning on sõbralik, mitte mehe või naise rollimudeleid. (Lahelma 2000).

Meie uuringu õpetajaid puudutavates küsimustes toodi korduvalt välja, et meesõpetajatega on liiga vähe kogemusi, et arvamust kujundada, aga samas ei paista õpilaste endi arvamustest, et nad õpetaja sugu oluliseks peaksid. Enamus vastas, et õpetaja sugu ei ole tähtis, kui ta teeb oma tööd ootuspäraselt ja temaga on hea suhelda. Õpetaja sugu ja sellega seotud omadusi mainiti sageli arvatavasti konkreetseid õpetajaid silmas pidades. Tüdrukute seas oli küll neid, kes arvasid, et naisõpetaja mõistab tüdrukuid paremini, aga vastajate üldarvuga võrreldes polnud see oluline hulk. Poiste seas polnud peaaegu üldse neid, kes oleksid arvanud, et naisõpetajad mõistavad tüdrukuid, aga poisse mitte või et koolis peaks olema rohkem mehi, kes neid kui poisse mõista suudaks.

3.1.1. Meesõpetaja kui rollimudel

Õpetaja kui rollimudeli argumendi vastu räägivad mitmed teoreetilised seisukohad. Rollimudeli idee põhineb sotsiaalsel õppimisel, kus laps identifitseerib ennast täiskasvanutega nagu näiteks vanemad või õpetajad ning imiteerib neid (Mischel, 1970; Bandura, 1986). Selle teooria kriitikud väidavad aga, et sugu ja teised sotsiaalse identiteedi aspektid on dünaamilised ja mitmetahulisemad ning lapsed võtavad omaks ja ignoreerivad erinevaid eeskujusid, et toetada ja õigustada konstruktsioone, mille nad juba eelnevalt omaks on võtnud (e.g. Connell, 1987; Davies, 1989; Francis, 1998, viidanud Hutchings jt 2008). Sugu ei ole kitsas, muutumatu ja vastanduv omadus, vaid nii lapsed kui täiskasvanud võtavad omaks nii maskuliinseks kui feminiinseks peetavaid omadusi ning see varieerub ka vastavalt olukorrale. Sellest vaatenurgast pole mingit alust väita, et lapsed vajavad rollimudeleid selleks, et võtta omaks sobilik sooline identiteet. (Hutchings jt 2008.)

Teise aspektina tõstatub küsimus: kas mees õpetajana kehastab mingit universaalset mehelikkuse mudelit, millega poisid saaksid samastuda ja mille toel omaenda soolist identiteeti luua? Inglismaal 2008. aastal läbi viidud uuringus meesõpetajatega selgus, et meessoost õpetajate õpetamisstiilid ja subjektiivne sooidentiteet varieerusid suurel määral ning sugu on väga keerukas ja muutuv konstruktsioon (Francis, 2008). Seega on ekslik eeldada, et meesõpetaja õpetab või suhestub õpilastega mingil kindlal moel selle tõttu, et ta identifitseerib end mehena. Sama ekslik oleks arvata, et kõik naisõpetajad kannavad endas mingit universaalset naiselikkuse mudelit ja tüdrukud samastuvad kõigi oma naisõpetajatega kui "õige naise" rollimudeli kandjatega.

Kolmas aspekt on küsimus, kas õpetaja üldse on laste jaoks eeskuju, keda jäljendada ja kellest eeskuju võtta? Uuringud on näidanud, et reeglina peavad lapsed ise oma eeskujudeks kuulsusi. Näiteks ühes Saksamaal läbi viidud uuringus selgus, et vaid alla 10 % laste nimetatud eeskujudest kuulusid nende endi sotsiaalsesse keskkonda. Valdav enamus olid tuntud sportlased, muusikud või teised kuulsad isikud. (Biskup & Pfister, 1999.) Teises uuringus, kus defineeriti rollimudelid inimestena, kes inspireerivad teisi uskuma, et nad on võimelised palju saavutama, selgus, et kõigest 2,4 % lastest märkis oma rollimudelina õpetajat (Hutchings jt 2008).

Kokkuvõtteks võib välja tuua järgmised aspektid, mis nii meie kui teistes riikides tehtud uuringutest on ilmnunud:

- õpilastele ei ole õpetaja sugu kuigi oluline
- õpilased peavad heaks õpetajaks kompetentset, sõbralikku ja mõistvat inimest tema soost olenemata
- meesõpetajate vajaduse põhjendamisel poistele rollimudeli pakkujana ei ole teaduslikku alust
- õpilased ei näe õpetajaid reeglina rollimudelitena, kellega samastuda või kellest eeskuju võtta
- õpetaja soo ja õpilaste kooliedukuse vahel ei ole seoseid leitud

3.2. Vajadus sooteadlikkuse järele õpetajahariduses

Glasgow uurijad (2008) jõudsid järeldusele, et meeste kooli tulek pakkumaks poistele vajalikke rollimudeleid, on argument, millele ei ole tõestust leitud. Pigem on koolides suur vajadus sooteadlike nais- ja meesõpetajate järele. Seega ei peakski niivõrd muutma meeste kooli värbamise poliitikaid, vaid tooma põhjendusi ja argumente, miks seda oluliseks peetakse. Selle asemel, et pidada õpetajat endaga samast soost õpilase rollimudeliks, tuleks rõhk panna sellele, et mõlemast soost õpetajad teadvustaksid stereotüüpseid ettekujutusi meeste ja naiste kohta ning väldiksid neid pakkudes alternatiivseid vaatenurki, et aidata lastel vabaneda liiga kitsastest ja piiravatest mehelikkuse ja naiselikkuse konstruktsioonidest. (Hutchings jt 2008).

Meie uuringu õpilaste kirjeldustes tajuvad nii tüdrukud kui poisid, et teisele sugupoolele on rohkem lubatud, samas kui neid ennast karistatakse karmimalt. Ühel nõul oldi aga siiski selles, et tüdrukutelt oodatakse paremaid saavutusi ja käitumist, poistele on ootused madalamad. Õpilased kirjeldasid väga sageli eelarvamuslikke hoiakuid, mille puhul poisse peetakse halvemateks ja laisemateks ning neilt oodatakse vähem, samas tüdrukuid peetakse kohusetundlikeks ja paremateks.

Õpetajate puhul näitavad nii rahvusvahelised uuringud kui ka meie uuring, et õpetaja sugu ei ole õpilaste jaoks nii oluline kui üldiselt arvatakse ning õpetaja sugu ei toimi rollimudelina. Haridusvaldkonna

otsustajad, aga ka koolijuhid peaksid taoliste uuringutega kursis olema, sest mitte kusagil ei ole leitud tõendeid, et meesõpetajad lahendaksid poiste probleeme või oleksid neile eeskujuks ainult sellega, et nad on mehed. Koolis võiks küll olla rohkem meesõpetajaid, aga sugu ei tohiks olla argument kellegi õpetajana tööle võtmisel.

Mehe kooli tulekut kiputakse tunnustama ainuüksi selle põhjal, et tegemist on mehega ja usutakse, et rohkem mehi koolis muudab kooli justkui paremaks kohaks. Aga kui sugu muutub esmaseks ning isiksuseomadused, sotsiaalne ja erialane kompetentsus enam rolli ei mängi, on sellel ebasoovitavad tagajärjed nii poistele kui tüdrukutele.

2007. aastal läbi viidud kvalitatiivses uuringus (Strömpl jt 2007), kus intervjueriti lapsi vägivalda teemal, ilmnes probleem, millest on Eestis vähe räägitud ja mis poiste pärast muretsemise kõrval näib olevat ununenud – tüdrukute kogemused meesõpetajatega, kes oma suhtlemisstiili ja soostereotüüpide varjamatu väljendamisega õpetajaametisse ei sobi. Mitu tüdrukut erinevatest koolidest rääkisid tüdrukutesse halvustavalt ja eelarvamuslikult suhtuvatest meesõpetajatest, reeglina täppisteaduste õpetajatest. Näiteks üks väljavõte eelnimetatud uurimusest: "...[õpetaja räägib,] et te olete nii lollid ja nii lollid, et beibed ja, ja paljud, väga paljud tüdrukud arvavad, et nad ei ole võimelised õppima, sest et nad on beibed. Ja mingi tibi jutt käib kogu aeg. Selles suhtes on üks eelarvamus noh kogu aeg. Tekibki nagu mingisugune alaväärsuskompleks." (samas).

Teise kooli tüdruk kirjeldas, kuidas üks meesõpetaja pidevalt tundides teda ja ta kahte sõbrannat vaatab, naerab ja blondiininalju teeb, mille tulemusena mõnitavad neid tüdrukuid samamoodi ka klassivennad (Strömpl jt 2007). Tegemist ei ole haruldase või ühekordse juhtumiga. Meesõpetaja ühinemist poistega naeruvääristamiseks tüdrukuid on Soome koolides kirjeldanud Gordon (2004, viidanud Strömpl 2007). Selle põhjal võiks oletada, et meesõpetaja võib poiste jaoks mõnikord rollimudelina toimida küll, aga kas sellist eeskujut on poistele vaja? Ja kuidas mõjub tüdrukute minapildile ja enesehinnangule meesõpetaja, kelle arvates tüdrukud on reaalselt lollid beibed ning kes koos poistega teeb tüdrukuid alandavaid nalju?

Keskendumine ei peaks mitte kvantiteedile – saada kooli rohkem mehi, vaid sellele, et koolis töötavad õpetajad, olenemata soost, oleksid teadlikud soostereotüüpidest, nende taastootmisest ja mõjust õpilaste identiteedi, hoiakute ja edasise elutee kujunemisele. Käesoleva artikli esimene peatükk toob välja tõsise vajaduse õpetajate soosteadlikkuse arendamiseks, kuna õpilaste kogemustele tuginedes kohtlevad õpetajad Eesti koolides poisse ja tüdrukuid väga erinevalt ning välja toodud erinevused peegeldavad tugevalt juurdunud traditsioonilisi soostereotüüpe.

Arutelu

Intervjuus Heidit Kaioga rääkis professor Elina Lahelma (Kaio 2011), et ka Soomes tuntakse muret poiste pärast, kelle sooritused koolis on madalamad ning poiste ebaedu põhjusena nähakse naissoost õpetajaid. Lahelma ise on seisukohal, et välistele näitajatele vaatamata ei ole kool kaldu tüdrukute poole. Kool on ajalooliselt konstrueeritud poiste õpetamiseks ja põhistruktuurid on säilinud siiani. Pigem on kool kaldu poiste poole (samas). Ta juhib tähelepanu hoiakutele ja retoorikale, kuidas seda teemat enamasti käsitletakse – tüdrukute head hinded ja korralikkus on justkui probleem, poiste toimetulematust aga heroiseeritakse. Lahelma väitel ei ole katsed leida poistele ja tüdrukutele sobivaid õpetamismeetodeid edukad olnud ning ta arvab, et otsima peaks meetodeid, mis on huvitavad lastele, mitte poistele või tüdrukutele.

Soomeski on pikka aega käinud õpetaja soo üle elav arutelu, kus tihti leitakse, et naisõpetajate ülekaal on probleemiks (Kaio 2011). Lahelma arvates on probleem täiskasvanute tekitatud ja räägib pigem sellest, et ühiskond ei ole naiste, eriti vanemate naiste, suhtes lugupidav. Seda võib öelda ka Eesti kohta, kus paistab olevat küllaltki halvustav suhtumine vanematesse naistesse – näiteks on mõnikord silma hakanud vanemate naiste ärakasutamine meedias eesmärgiga mõnd üritust või valdkonda naeruvääristada. Ka õpetajaskonna feminiseerumist ja vananemist rõhutatakse kui tõsisist probleemide allikat. Koolidesse püütakse saada rohkem noori ja eriti meessoost noori, näiteks "Noored kooli" programmiga. Tihti jääb mulje, nagu oleks kooliga seotud probleemide peamine süüdlane vananev naisõpetaja. Üldistatult: tema omadused, kogemused, oskus õpetada ja aine huvitavaks teha, mida õpilased kõige enam õpetaja juures hindavad, pole justkui ühiskonnas väärtused, sest kooli hädades süüdistatakse sageli lihtsalt naisõpetajaid. Levinud on arvamus, et kui koolis oleks rohkem noori ja mehi, oleks kool kvaliteetsem ja lastele atraktiivsem. Eriti poistele, kelle madal kooliedukus, motiveeritus ja kannatamine naisõpetajate "tõttu" on pidevalt fookuses. Meeste ja noorte vajadust ei põhjendata reeglina tööturu soolise segregatsiooni vähendamise seisukohalt, vaid eeldades, et meesõpetajad oleksid mingil moel justkui "paremad". Sellised hoiakud ja uskumused alaväärivad praegu koolides töötavaid naisõpetajaid, kes kõik on erinevad isiksused ning kelle omadused ja õpetamisoskused varieeruvad omavahel kindlasti tunduvalt rohkem kui omadused vanade ja noorte, mees- või naisõpetajate vahel gruppina. Tegelikult on vaja rohkem mehi õpetajateks kõigi haridusastmetel, murdmaks stereotüüpe, mis peavad kasvatamist ja õpetamist nn naiste tööks, seega suurema võrdsuse ja sotsiaalse õigluse nimel tööturul.

Strömpl (2007) näeb Eesti haridusprobleemide retoorikas kesksena probleemide ja probleemsete inimeste tõrjumist. Ka soolisest vaatenurgast võib selle väitega nõustuda. Kooli ja soolisuse retoorikas on kesksel kohal naisõpetajate üldistav süüdistamine, aga ka kõrvaletõrjumine – kuigi realselt pole see olnud võimalik, sest küllaltki vähe mehi läheb koolidesse tööle, toimub retoorika tasandil keskea ületanud naisõpetajate diskrimineerimine selle kaudu, et nende asendamises nooremate ja meessoost õpetajatega nähakse võimalusena muuta kool paremaks kohaks.

Tegelikult on probleemiks õpetajate vähene sooteadlikkus, olenemata nende vanusest ja soost, ning naiste ja nendega seonduvate elualade madalam hindamine ühiskonna tasandil. Lahendusteks ei ole kindlasti mitte lihtsalt meeste arvu suurendamine koolis, poiste ja tüdrukute eraldi õpetamine, väiksemad nõudmised poistele või tüdrukutele, vaid pigem soostereotüüpide märkamine, kooli jäikade struktuuride ja õpetamismeetodite muutmine avatumaks ja individuaalsete erinevustega arvestavaks.

Kooli temaatika on täis paradokse ja vastuolusid. Keda siis diskrimineeritakse – kas poisse, kellelt ei oodata nii palju või tüdrukeid, kelle hulgas on rohkem neid, kes on lausa obsessiivselt pühendunud kooli reeglite täitmisele ja pingutamisele heade hinnete nimel? Usun, et probleemi põhjus on palju sügavamal kui poiste ja tüdrukute tajutud erinevustes. Kool taastoodab iseennast: võimusuhteid, struktuure, hierarhilist maailmakäsitlust, arusaama õppimisest, ideoloogiaid ja soorolle. Kooli toimimist sellisena, nagu see on, õpitakse pidama loomulikuks ja ainuvõimalikuks varasest lapsepõlvest peale, nii et hiljem on väga raske kujunenud arusaamu ja struktuure ümber hinnata.

Muutuma peaks kooli kui institutsiooni struktuur, sest nii nais- kui meesõpetajad on koolis siiski suhteliselt samas positsioonis ja peavad täitma neile ettekirjutatud rolli teadmiste jagajana. Ma tuleksin tagasi Sarve ja Ruusi (2010) uurimuse ühe järelduse juurde, kus leiti, et kuigi vanuse kasvades tekkis lastel õpetajate suhtes ootusi, mis seostusid õpetaja traditsioonilise rolliga (peamiselt aine selgeks tegemine ja korra hoidmine), siis

lasteaiast gümnaasiumini püsisid muutumatuna ootused õpetaja isiksuseomaduste suhtes. Samu inimlikke omadusi soovivad kõik lapsed nii Eestis kui mujal maades läbi kõikide vanuseastmete: sõbralikkus, lahusus, õiglus, mõistvus, hoolivus, võrdne kohtlemine, usaldusväärsus jmt.

Judit Strömpl kaasuuriatega (2007) leidis, et Eesti koolis on suureks probleemiks vaimne vägivald, mis sageli jääb täiskasvanute poolt märkamata või mida peetakse paratamatuks. Ta usub, et turvalise kooli võti on kogukondliku ühtekuuluvustunde loomine. Mida sõbralikumad ja üksteist mõistvamad on suhted õpetajate ja õpilaste vahel, seda vähem on õpilastevahelist vägivalda. Strömpl leiab, et tänapäeva Eesti kool tegeleb liiga palju "teadmiste andmisega", jättes kõrvale selles protsessis osalevad inimesed – nii õpilased kui õpetajad. Inimeste väärtustamine toimub vaid retoorika tasemel, kuid on vaja õppida iseendale tõlkima, mis peitub nende ilusate sõnade taga ja hakata igast inimesest ka tegelikult hoolima. (Strömpl jt 2007). Laste endi ootused heale õpetajale toetavad seda seisukohta ja väljendavad vajadust inimkesksema kooli järele. Ka siis, kui teismelised on juba omaks võtnud klassikalise ettekujutuse õpetajast kui distsiplineerijast ja teadmiste edastajast, väärtustatakse ja oodatakse jätkuvalt õpetajatelt isikuomadusi, mis on seotud suhete ja suhtlemisega, vastastikuse austuse ja sõbralikkusega.

Kokkuvõtteks võib ütelda, et arvamusel, nagu meeste tulek kooli muudaks koolid paremaks, ei ole teaduslikku alust, aga on küllaldaselt uurimusi, mis toetavad laste endi poolt toodud seisukohti: mitteformaalsed, head, usalduslikud ja võrdsusele toetuvad suhted koolis olevate inimeste vahel muudavad kooli paremaks kohaks.

Kasutatud allikad

Bandura, A. (1986). *Social foundations of thought and action: a social cognitive theory*. Englewood Cliffs, NJ, Prentice-Hall.

Biskup, C. & Pfister, G. (1999). *I would like to be like her/him: are athletes role models for boys and girls?* European Physical Education Review, 5(3), 199–218.

DCSF. (2009). *Gender and education: 'Mythbusters' – Addressing gender and achievement: myths and realities*.

Ehrenberg, R. G., Goldhaber, D. D., Brewer, D. J. (1995). *Do teachers' race, gender, and ethnicity matter? Evidence from the National Education Longitudinal Study of 1988*. [Electronic version]. Industrial and Labor Relations Review, 48(3), 547-561.

Francis, B. (1998). *Power plays: primary schools children's constructions of gender, power and adult work*. Stoke-on-Trent, Trentham Books.

Francis, B. (2008). *Teaching Manfully? Exploring Gendered Subjectivities and Power via Analysis of Men Teachers' Gender Performance*. Gender and Education, v20 n2 p109-122.

Hutchings, M., Carrington, B., Francis, B., Skelton, C., Read, B. and Hall, I. 2008. *Nice and kind, smart and funny: what children like and want to emulate in their teachers*. Oxford Review of Education, 34: 2, 135 — 157.

Juurak, R. (2015). *Miks koolis diskrimineeritakse poisse?* Õpetajate Leht. 23.01.2015.

Kaio, H. (2011). *Poistele pööratakse koolis liialt tähelepanu*. Võetud 13.03.2015: <http://www.epnu.ee/uudised/726>

Kuurme, T. (2011). *Haridus, kasvatus ja sugupool. Sissejuhatus soouringutesse*. Tartu Ülikooli Kirjastus.

- Faulstich-Wieland, H. (2013). *Should Male Primary School Teachers be There Principally as Role Models for Boys?* Universal Journal of Educational Research 1(2): 65-73.
- Lahelma, E. (2000). *Lack of male teachers: a problem for students or teachers?* Pedagogy, Culture & Society, 8: 2, 173 — 186.
- Mischel, W. (1970) Sex-stereotyping and socialization, in: P. H. Mussen (Ed.) Carmichael's manual of child psychology vol. 2 (New York, Wiley).
- Oder, T. (2007). *Võõrkeeleõpetaja professionaalsuse kaasaegne mudel*. Tallinna Ülikooli Kirjastus.
- Pepperell, S. & Smedley, S. (1998) Calls for more men in primary teaching: problematizing the issues, International Journal of Inclusive Education, 2(4), 341–357.
- Sarv, E.-S.; Ruus, V.-R. (2010). *Mida ootavad õpilased õpetajalt ja koolilt ning kuidas nad hindavad oma ootuste täitumist?* Õpetaja esmaharidus. Olukord ja probleemid 21. sajandi alguses. Tallinna Ülikooli Kirjastus, 36–47, Vali Press OÜ.
- Sepp, A.; Kalamees-Ruubel, K.; Läänemets, U. (2015). *Hea õpetaja peaks olema valmis õppima ka õpilastelt*. RiTo 32, 2015. <http://www.riigikogu.ee/rito/index.php?id=16664>
- Strömpl, J.; Selg, M.; Soo, K.; Šahverdov-Žarkovski, B. (2007). *Eesti teismeliste vägivallakogemused*. Sotsiaalministeeriumi toimetised nr 3/2007.
- Thornton, M. & Bricheno, P. (2005) Role model research revisited, paper presented at the European Conference on Educational Research, University of Dublin, 7–10 September.